

Жобаның атауы, ЖТН	АР26103223 Жерасты кеніштері қызметкерлерінің психофизиологиялық қасиеттерін зерттеу негізінде жарақаттануды азайту әдістемесін әзірлеу
Іске асыру мерзімі	10.07.2025-31.12.2027
Жобаның жетекшісі	<u>Жұмадұллаев Даулет Кошқарович</u>
Реферат	Жазатайым оқиғалар мен апаттардың салдарынан өндірістік жарақаттану (бұдан әрі ӨЖ) әлемнің барлық елдерінде бұрыннан өзекті мәселеге айналған. Халықаралық Еңбек Ұйымының (ХЕҰ) мәліметтері бойынша жыл сайын 2 миллионнан астам адам қаза табады, бұл ғаламшардағы жалпы өлім-жітім деңгейінің 5% құрайды және 270 миллион адам жарақат алады, 160 миллион адам өндіріске байланысты түрлі аурулардан зардап шегеді. Бүгінгі таңда ТМД елдерінің бірі ретінде Қазақстандағы ӨЖ деңгейі Ұлыбритания, Германия, Канада, Жапония сияқты елдердің ұқсас көрсеткіштерінен асып түседі, ал біздің еліміздегі өндірістегі өлімге әкелетін жарақаттану деңгейі АҚШ – на қарағанда 2,5 есе, Жапонияға қарағанда 7 есе, Англияға қарағанда 8,7 есе жоғары. Бұл тұрғыда отандық өндірістің ерекшелігін ескере отырып, <i>еңбек үдерісінде жарақат алу қаупін азайтудың (өнеркәсіптік қауіпсіздік деңгейін арттыру) барлық жолдарын іздеу өзекті</i> болып табылады. Бұл Қазақстан Республикасы өнеркәсібінің түрлі салаларында, оның ішінде ҚР тау-кен өндіру саласында да тәуекелдің қауіптілігін болжауға, бағалауға және өндірістік жарақаттанудың алдын алуға негізделген берік ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз етпей мүмкін емес. Тау-кен өнеркәсібі кәсіпорындарында жарақаттанудың негізгі себептері факторлар бойынша 3 топқа бөлінеді: техникалық; ұйымдастырушылық және психофизиологиялық. Тау-кен өнеркәсібі кәсіпорындарындағы жарақаттануды қызметкерлердің психофизиологиялық қасиеттерінің жарақаттануына әсер ету тұрғысынан зерттеу мәселелері мүлдем зерттелмеген. Қызметкерлердің психофизиологиялық қасиеттерінің жарақаттануына әсер етуі бойынша РФ кейбір жұмыстарында бар, бірақ тау-кен кәсіпорындарының қызметкерлеріне қатысты мұндай зерттеулер жоқ. Ғылыми әдебиеттерде көптеген зерттеушілер бұрыннан жарақаттанудың барлық себептерінің 80-85% - ы өнеркәсіптік кәсіпорындар қызметкерлерінің жеке қасиеттерінен туындағанын айтқан. Сондықтан, қызметкерлердің жеке қасиеттерінің жарақаттануға әсер етуі бойынша зерттеу назар аударуға тұрарлық және ҚР тау-кен өнеркәсібі кәсіпорындарындағы жарақаттанудың жалпы деңгейін айтарлықтай төмендетуі мүмкін. Бұл зерттеулер қазіргі уақытта ҚР тау-кен кәсіпорындарында құрбан болғандардың көптігіне (мысалы, 2023 жылы Қарағандыдағы Костенко атындағы шахтада 46 кеншінің қаза болуы) байланысты біздің елімізде өте өзекті . <i>Нәтижелердің практикалық маңыздылығы:</i>

	жұмыскерлердің психофизиологиялық сипаттамалары бойынша жарақаттанудың жалпы деңгейін төмендету әдісін әзірлеу және енгізу; жұмыскерлердің психофизиологиялық қасиеттері бойынша тау-кен өндіру саласы кәсіпорындарының негізгі цехтарының қауіпті кәсіптеріне кәсіби іріктеу әдістемесін әзірлеу және енгізу; сондай-ақ тау-кен өндіру саласы кәсіпорындарының қауіпті цехтарында (жерасты тау-кен жұмыстары) жұмыс істеу үшін психофизиологиялық жарамдылығына зерттеулерді жыл сайынғы медициналық тексерулерге толықтыру бойынша ұсыныстар әзірлеу . Соңғы уақытта ҚР-да қауіпті өндірістерде ондаған адамның қаза болуымен байланысты өндірістік жарақаттану жағдайының шиеленісуі аясында апаттар мен жазатайым оқиғалардың алдын алуға бағытталған кез келген әдістер мен тәсілдерді іздеуді жүзеге асыру қажет. Жарақаттану деңгейін нақты төмендетуге бағытталған зерттеулерді қолдану, яғни адамның өмірі мен денсаулығын сақтау ҚР Конституциясына (24.2-бап) сәйкес кез келген зерттеулердің сөзсіз өзекті ғылыми тақырыбы болып табылады. Осылайша, жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, осы саладағы зерттеулер тау-кен кәсіпорындарында жарақат алу деңгейінің 9-10% - ға дейін төмендеуіне әкеледі, бұл біреудің өмірін өлімнен немесе жарақаттан құтқаруы мүмкін және тау-кен өнеркәсібі саласындағы жарақаттануға қарсы күресте айтарлықтай әлеуметтік әсерге қол жеткізіледі.
Мақсаты	Жобаның мақсаты. Дөң КБК қауіпті цехтары қызметкерлерінің жеке (психофизиологиялық) қасиеттері бойынша жарақаттануды азайту арқылы тау-кен өнеркәсібіндегі өнеркәсіптік қауіпсіздікті арттыру. Сайып келгенде, бұл «Қазхром» ТҰК» АҚ Дөң КБК қауіпті цехтарында жарақаттану деңгейін кем дегенде 9-10% - ға төмендету мақсатына қол жеткізу.
Күтілетін нәтижелер	1) жарияланады: Science Citation Index Expanded индекстелетін және Web of Science базасында импакт-фактор бойынша 1 (бірінші) және (немесе) 2 (екінші) квартильге кіретін және (немесе) Scopus базасында citescore бойынша кемінде 65 (алпыс бес) процентилі бар рецензияланатын ғылыми басылымдарда кемінде 2 (екі) мақала және (немесе) шолу және ҒЖБССҚК ұсынылған рецензияланатын шетелдік немесе отандық басылымда кемінде 2 (екі) мақала немесе шолу. Мақалалардың бірі Қазақстан экономикасының нақты секторындағы кәсіпорындардың міндеттері бойынша multidisciplinary (көпсалалы немесе салааралық практикалық қолдану) санаты болуы тиіс, сондай-ақ жобаның нәтижелері ККБЖ бойынша дайындалған жобалау-конструкторлық құжаттаманы қамтуы тиіс. Multidisciplinary санатына жатпайтын 1 ҒЖБССҚК тізіміндегі отандық журналдар үшін екі және одан да көп

	санаттарда индекстелген 1 және 2 ҒЖБССҚК тізіміндегі журналдар есептеледі. 1 (бір) философия докторы (PhD) немесе бейіні бойынша доктор дайындалады (докторантура бойынша жоғары оқу орнынан кейінгі білім алуға лицензиясы бар ЖЖОКБҰ-мен бірлесіп даярлауға жол беріледі). Бұл ретте диссертацияны жоба аяқталғаннан кейін 2 (екі) жылдан кешіктірмей қорғауға болады. 2) Дөң КБК зерттелетін цехтарында жарақаттану деңгейін 9-10% - ға нақты төмендетуге қол жеткізе отырып, жарақаттануды төмендетудің психофизиологиялық тәсілі әзірленетін болады; 3) шетелдік патенттік бюролардан (еуропалық, американдық, жапондық), қазақстандық немесе Еуразиялық патенттік бюродан патенттер алу көзделмеген; 4) Дөң КБК негізгі цехтарының қауіпті кәсіптері қызметкерлерінің психофизиологиялық қасиеттерін кешенді зерттеумен жарақаттануды төмендетудің психофизиологиялық әдісін жүргізу әдістемесін әзірлеу; 5) жұмыс нәтижелері ҚР тау-кен өнеркәсібінің барлық кәсіпорындарына таратылатын болады; 6) жұмыс нәтижелерін іс жүзінде тау-кен өндіру кәсіпорындарының еңбекті қорғау қызметтері, сондай-ақ ҚР техникалық жоғары оқу орындары мен колледждері еңбекті қорғау және өнеркәсіптік қауіпсіздікке қатысты пәндер бойынша оқу мақсатында пайдалана алады; 7) күтілетін нәтижелердің әсері жарақаттануды азайту және сол арқылы еңбек қауіпсіздігін арттыру тұрғысынан қауіпті өндірістік объектілер үшін аса маңызды болуы мүмкін; 8) жарақаттануды азайтудың психофизиологиялық тәсілі жарақаттану мен авариялардың жоғары деңгейі бар ҚР ірі компаниялары үшін коммерцияландыру мақсатында, оны іске асыру кезінде жарақаттану мен аварияларды нақты азайту кезінде пайдаланылуы мүмкін, бұл, әрине, ықтимал авариялар мен инциденттерді жоюға меншік иелерінің шығындарын азайтады; 9) жарақаттануды азайтудың психофизиологиялық тәсілі, әрине, ең алдымен әлеуметтік әсер етеді, яғни бұл әдіс қолданылатын қауіпті өндірістік объектілер мен басқа да кәсіпорындарда қызметкерлерінің денсаулығын сақтау.
Зерттеу тобы	Жетекші: Жумадуллаев Даулет Кошқарович, PhD (Индекс Хирша 4, ORCID - 0000-0002-6552-2817 , Scopus Author ID 57194379483). Ғылыми кеңесші (тең жетекші): Уахитова Багдагуль Тулеуовна, PhD (Индекс Хирша 3, ORCID - 0000-0003-1156-8809 , Scopus Author ID 57430892900) Аға ғылыми қызметкер: Имангазин Марат Кыдырбаевич, т.ғ.к., профессор (Индекс Хирша 3, ORCID - 0000-0002-4228-6380 Scopus Author ID 36015400300) Аға ғылыми қызметкер: Раматуллаева Лаззат Имамаиновна, т.ғ.к., профессор (Индекс Хирша 6, ORCID -

	0000-0003-1771-9903 Scopus Author ID 57218892076) Ғылыми қызметкер: Тайжигитова Меруерт Муратовна, (Индекс Хирша 3, ORCID - 0009-0005-2635-3431, Scopus Author ID 57218196169) Ғылыми қызметкер: Сафарова Гулзада Уахитовна, (Индекс Хирша 0, ORCID жоқ , Scopus Author ID жоқ) Ғылыми қызметкер: Жақан Армат Медетұлы, (Индекс Хирша 2, ORCID - 0009-0002-3810-0528, Scopus Author ID 57192101082) Ғылыми қызметкер: Жұмабай Шынғыс Ерікқанұлы, (Индекс Хирша 0, ORCID жоқ , Scopus Author ID жоқ) Ғылыми қызметкер: Шукирова Сымбат Сүйеубаевна, (Индекс Хирша 0, ORCID 0009-0008-9417-1172, Scopus Author ID жоқ) Ғылыми қызметкер: Абілберікова Айгерім Аманқосқызы, (Индекс Хирша 1, ORCID 0000-0002-0133-3005, Scopus Author ID 59757233800)
Ғылыми басылымдардағы жарияланымдары	